

‘Noardlike Fryske Wâlden’ als voorbeeld voor Nederland?

Agrarisch natuur- en landschapsbeheer, een bekend begrip onder boeren in Nederland. Net zo bekend is de discussie over hoe rendabel het is. In Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden omarmden de boeren jaren geleden, deels noodgedwongen, deze tweede tak. Een schets van hun aanpak en waarom dit al dan niet als blauwdruk kan gelden voor andere regio's.

Sanne Postma

Nationaal Landschap Noardlike Fryske Wâlden (Noordelijke Friese Wouden) is een gebied waar boeren al jaren succesvol samenwerken aan groenblauwe diensten. Kenmerkend in het gebied is het coulisselandschap met duizenden kilometers elzensingels, houtwallen en honderden pingo's en poelen. Intensieve én extensieve, gangbare én biologische boeren bewijzen hier samen dat een boerenbedrijf wel degelijk kan samengaan met natuur, landschap en een rijke biodiversiteit. Maar in hoeverre is deze manier van werken geslaagd en toe te passen in andere regio's in Nederland? We dompelen voor deze vragen onder in het gebied.

Midden 'yn 'e mienskip

De vereniging Noardlike Fryske Wâlden (NFW) is een vereniging in Noordoost-Fryslân met het werkgebied tussen Dokkum en Drachten. Bijna 800 leden zorgen hier met (agrarisch) natuur- en landschapsbeheer voor het behoud van dit bijzondere land-

schap en de boerenlandvogels. NFW-voorzitter en veehouder Albert van der Ploeg: "Zo'n 80 procent van de boeren uit deze regio is lid van de vereniging." Dit komt met name door de aanwezige elzensingels en houtwallen. De overtuiging heerst bij de vereniging dat aandacht voor biodiversiteit en kringlooplandbouw van groot belang is voor het voortbestaan van de agrarische sector die zorgt voor voedselproductie, werkgelegenheid en de leefbaarheid in het gebied. Daarnaast maakt het behoud en de ontwikkeling van de (cultuur)historische waarde en de natuur het gebied aantrekkelijk voor bewoners en bezoekers. De vereniging streeft dan ook naar een vitale landbouw, midden 'yn 'e mienskip', vervlochten met het cultuurhistorische landschap.

Drive van onderop

De manier van werken in de Noardlike Fryske Wâlden is niet van de een op andere dag ontstaan. De vereniging NFW kwam tot stand door een drive van onderop. Begin jaren negentig vragen melkveehouders in de Noardlike Fryske Wâlden zich af of ze in het gebied wel boer kunnen blijven. De voor dit gebied karakteristieke elzensingels en houtwallen vormden door de aankondiging van de ammoniakrichtlijn een belemmering in de bedrijfsvoering. De boeren wilden op zoek gaan naar een oplossing. Ze gaven richting de overheid aan: "Als jullie ons beperken in onze bedrijfsvoering, dan hebben jullie een probleem met het onderhoud van het landschap. Laat ons dit onderhoud zelf maar oppakken". Na veel onderhandelen met de provincie werden de boomwallen als niet-zuurgevoelig aangewezen. Boeren kregen ruimte voor een eigen milieuspoor en wisten de stikstofemissie terug te brengen. Sleutel hierbij was anders voeren. Men ging werken met rantsoenen met lage gehalten ruw eiwit. Hierdoor ontstond een andere koolstof-stikstofverhouding (CN-verhouding) in de mest.

Voormalige WUR-hoogleraar Jan Douwe van der Ploeg stond mede aan de wieg van het project: "Het was een initiatief dat vanuit de boeren zelf kwam. Ik kende het gebied en de landbouw goed en raakte betrokken bij deze ontwikkeling. Aanleiding was een onderzoek in de Noardlike Fryske Wâlden en het aangrenzende Zuidelijk Westerkwartier. Er werd gezocht naar een oplossing zodat boeren landschapsbeheer in stand konden houden. Andere partijen uit de sector waren afwijzend. Uit het onderzoek,

20.000 euro vergoeding voor 500 uur werk en lagere grasopbrengst

Voor melkveehouder Jappie Hooisma brengt het Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer zo'n 20.000 euro per jaar op. Hij heeft in Kootstertille een melkveebedrijf met 110 melkkoeien en houdt hier jongvee. Met het bedrijf zit hij middenin het coulisselandschap in de Noardlike Fryske Wâlden. Hij heeft dan ook 20 kilometer elzensingel, 10 kilometer houtwal en 14 poelen bij NFW in beheer. "In de periode van oktober tot maart ben ik de meeste tijd kwijt aan de werkzaamheden. Ik ga alle singels langs en houdt ze bij, daarmee zijn wij in de winter elke week al gauw twee dagen op pad. In het voorjaar ben je bezig met afrasteren, om te zorgen dat het vee niet bij het element kan. Het ene jaar zit er een periodieke snoei of groot onderhoud bij, het andere jaar niet. Hoeveel uren ik eraan kwijt ben verschilt dus per jaar. Maar dat gaat ieder jaar wel ruim over de 500 uren heen. In jaren met groter onderhoud gaat het eerder richting de 1.000 uren. De vergoedingen zijn ook gebaseerd op een schatting van het aantal uren dat je er werk van hebt. Maar de schaduw van de singels heeft bijvoorbeeld ook invloed op je land en de grasgroei, dat is hier ook in meegenomen."

In een tijd van hoge zuivelprijzen, zoals momenteel, focust Hooisma zich liever iets meer op het melken. "Maar die keus hebben wij hier niet. We zitten op deze locatie en de elzensingels en boomwallen zijn hier nou eenmaal aanwezig. Als je ze niet in beheer neemt, zal je ze alsnog netjes moeten houden. Nu onderhouden we het volgens de contracten van NFW en krijgen we er een vergoeding voor. Het is geen vetpot maar het is wel mooi meegenomen. Het werk volledig uitbesteden kan niet uit. Daarom doe ik het meeste onderhoud zelf, dat doe ik in de loze uren. Groot onderhoud besteed ik vaak wel uit. Dat is een te grote klus om erbij te doen. Het is mooi dat we wat krijgen voor het werk dat we hier doen, maar als het niet je passie is, moet je hier niet gaan wonen en boeren. Je moet er wel wat mee hebben."

bestaande uit vele interviews en enquêtes, bleek evenwel dat boeren wel degelijk wilden meewerken. Mits zij ruimte kregen voor eigen inzicht en zelfsturing en ervoor betaald zouden worden.”

Over de uitkomst van dit onderzoek werd veel geschreven en het kreeg landelijke aandacht. “Zesendertig boeren uit Eastermar stelden zelf orde op zaken, zo iets was nog nooit vertoond.” Vereniging Eastermar's Lânsdouw (VEL) ontstond en kort daarna Vereniging Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer Achtkarspelen (VANLA). Kringloopboeren werd een begrip en de

rollen van kringlooplandbouw. In 2002 worden de agrarische natuurverenigingen ondergebracht in een koepel: de vereniging Noardlike Fryske Wâlden.

Van der Ploeg: “De cijfers en de motivatie spraken in andere delen van het land aan. Nergens in Nederland was het percentage deelnemers aan agrarisch natuur- en landschapsbeheer zo hoog.”

Collectieven in Nederland

In losse agrarische natuurverenigingen bleek te weinig stuur te zijn op de zeggenschap en afstemming van beheer. In 2016 is

tieven zorgden vanaf nu samen dat het beter werd. Alex Datema is voorzitter van BoerenNatuur: “We merken dat deze samenwerking stimulerend werkt voor boeren; de bereidheid om mee te doen wordt steeds groter.”

Zo'n 11.000 boeren voeren samen op 110.000 hectare Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) uit. Datema: “Onze kerntaak is het ondersteunen van de collectieven. Daarnaast voeren we landelijke gesprekken met partijen als LNV en grotere discussies over het landbouwbeleid. Ook beheren we het ICT-systeem waarin alle collectieven de gegevens invoeren en dat is gekoppeld aan RVO. Eigenlijk zijn we de ruggengraat van de collectieven.”

Bij de start van de collectieven waren de verschillen groot. In gebieden als de Noardlike Fryske Wâlden was al een eerdere start gemaakt vanuit boeren zelf. In andere gebieden moest alles nog in gang gezet worden. Alex Datema: “Daarmee had NFW een voor-sprong en dat zie je terug. Er is veel opgepakt en op het bureau is een groot team dat werkzaamheden verricht. Je ziet dat NFW actief probeert om boer en burger te betrekken. Vanuit daar wordt ook geredeneerd. Ze

'Boomwallen werden na veel onderhandelen als niet-zuurgevoelig aangewezen'

werkwijze verspreidde zich als een olievlek in de omgeving. Vanaf 1992 volgt de oprichting van meer agrarische natuurverenigingen in Noordoost-Friesland met als doel uitbreiding van landschapsonderhoud en uit-

daarom gestart met veertig collectieven, met BoerenNatuur als overkoepelende vereniging. Dit betekende dat je alleen nog aan agrarisch natuurbeheer kon doen als je aansloot bij een collectief. Boeren en collec-

■ Kapseizoen

Voor boeren die elzensingels en houtwallen beheren is de winter het kapseizoen.

Foto: Marcel van Kammen

hebben een duidelijke visie waarbij gedacht wordt vanuit de boer.”

Vraag naar langere contractperiode

Voor het uitvoeren van agrarisch natuur- en landschapsbeheer ontvangen beheerders een vergoeding. Afspraken worden vastgelegd in een algemeen contract en een beheervereenkomst. Contractperiodes zijn in de collectieven gelijk. De eerste zesjarige ANLb-periode is net afgerond, die liep van 2016 tot en met 2021. In die zes jaar stond het beheer en de vergoeding daarvoor vast. Nu bevinden collectieven zich in een tussenjaar. Pakketten en vergoedingen voor een nieuwe periode zijn nog niet bekend, daar moet vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) nog duidelijkheid over komen. Een langere contractperiode zou voor leden gunstig zijn. Dit geeft zekerheid over het behoud van de gebiedskwaliteit op de langere termijn en maakt het voor de boer interessant om zijn bedrijfsvoering aan te passen.

Vergoedingen

Vanuit BIJ12, een uitvoeringsorganisatie voor de gezamenlijke provincies, worden pakketten vastgesteld. Per beheerpakket is er een vergoeding. Alex Datema: “Boeren-Natuur geeft richtlijnen voor vergoedingen en die worden veelal ook door collectieven gebruikt. Wel kan er in vergoedingen geschoven worden om het beheer op maat te maken en passend bij de omgeving.” Het geld voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer komt vanuit Brussel en wordt via de provincie Friesland beschikbaar gesteld. NFW ontvangt dit beheergeld ieder jaar vanuit RVO. Vervolgens krijgen leden van de NFW de vergoedingen per jaar uitbetaald. Zij ontvangen dit ongeveer een jaar na het uitvoeren van betreffende beheer.

Meer vertrouwen

De vereniging heeft een schouwcommissie die bij deelnemers controleert of het beheer op de juiste manier is uitgevoerd. Hiermee wordt de kwaliteit van het beheer op peil gehouden. Albert van der Ploeg: “Wat we regelmatig van boeren horen is dat er veel controles op het boerenerf zijn. Buiten de schouw controleert ook de NVWA en de FUMO en vergeet de controles buiten het ANLb om niet.” Dat kan ook anders vindt Van der Ploeg. “Controleren is goed, maar wat meer vertrouwen en steekproefsgewijs controleren zou een verbetering zijn.” Bij controles wordt gekeken of de maatregel juist

Vier leefgebieden met bijbehorende vergoedingen

Het leveren van een hoge kwaliteit aan biodiversiteit staat bij het uitvoeren van dit Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) centraal. Beheerders ontvangen hiervoor een vergoeding. Het beheer is ondergebracht in pakketten en is zo afgestemd op de omgeving dat het is onderverdeeld in vier leefgebieden.

1) Droge dooradering

Landschapsbeheer bestaat uit het beheer van de karakteristieke elzensingels en houtwallen. De variatie in begroeiing en een gevarieerde kruid- en struiklaag is belangrijk. Er wordt jaarlijks onderhoud gedaan en om de zeven jaar een periodieke snoei zodat andere soorten meer ruimte krijgen. Om de landschapselementen vitaal te houden is voor de elzensingels één keer in de 21 jaar en voor houtwallen één keer in de 25 jaar groot onderhoud nodig. De vergoeding voor het onderhouden van een elzensingel varieert van 0,24 euro tot 2,37 euro per meter, afhankelijk van de bedekking van de singels en de grootte en intensiteit van het benodigde onderhoud. Heb je als boer 8 kilometer aan elzensingels in beheer met een bedekking van 50 tot 70 procent, dan is de vergoeding op jaarbasis minimaal 3.040 euro. Periodieke snoei en groot onderhoud gebeurt nooit bij alle singels tegelijk, maar wordt verspreid over de jaren. Doe je in een bepaald jaar een kilometer in groot onderhoud, dan ontvang je daarvoor dus 1.680 euro en nog eens 2.660 euro voor de 7 kilometer jaarlijks onderhoud. In hetzelfde leefgebied worden ook poelen en pingo's beheerd. Werkzaamheden die hierbij horen zijn het maaien van de oevervegetatie wanneer de poel ontoegankelijk dreigt te raken. Daarnaast moet het element eens in de tien jaar uitgebaggerd worden. Bij een oppervlakte kleiner dan 175 vierkante meter bedraagt de vergoeding 108,30 euro per jaar, boven de 175 vierkante is dit 202,38 per jaar.

2) Open grasland

Boeren bieden weidevogels rust, ruimte en voedsel door het uitvoeren van weidevogelbeheer. Een voorbeeld van beheer in weidevogelgebied is het onder

water zetten van een deel van het land (plasdras). Een plasdras van ten minste drie weken in de periode van 1 mei tot 1 augustus brengt 721,01 euro per hectare per jaar op. Maar legt een boer de plasdras van 15 februari tot 15 juni aan, dan is de vergoeding 2.403,37 euro per hectare per jaar. Een andere beheermogelijkheid is het laten staan van kruidenrijk grasland in het broedseizoen. Laat de boer het grasland staan tot 15 juni, dan is de vergoeding 1.250,54 euro per hectare per jaar. De rustperiode kan verlengd worden naar 22 juni met een vergoeding van 1.438,21 euro of naar 1 juli met een vergoeding van 1.545,45 euro. In het kruidenrijk grasland moeten minimaal vier verschillende indicatorsoorten aanwezig zijn. Verder zijn er vergoedingen voor het uitrijden van ruige mest op grasland.

3) Natte dooradering

Met verschillende maatregelen wordt ingezet op het creëren van goede leefgebieden in de dobben, poelen en sloten voor belangrijke soorten vissen, amfibieën, vleermuizen en waterplanten. De focus ligt op het verbeteren van de waterkwaliteit. Zo wordt er door boeren duurzaam slootbeheer uitgevoerd. De sloot wordt geschoond en/of gemaaid en het snoeiafval wordt na minimaal 48 uur verwijderd. Dit gebeurt voor een vergoeding van 0,10 euro per meter per jaar.

4) Open Akkerland

Aan de randen van de Noardlike Fryske Wâlden vindt akkerbeheer plaats. Akkerbouwers zorgen met de aanleg van kruidenrijke akkerranden, vogelakkers en wintervoedselakkers voor een goede biotoop voor akkervogels zoals de veldleeuwerik. Vergoedingen hiervoor liggen tussen de 1.930 en 2.530 euro per hectare per jaar. Bij een vogelakker bestaat minimaal 90 procent van de oppervlakte tussen 1 juni en 31 december uit ten minste een braakstrook en een eiwitgewas. Aanvullend kan als derde onderdeel een strook graan toegevoegd worden. Een wintervoedselakker bestaat van 1 juni tot 1 maart voor minimaal 90 procent van de oppervlakte uit zomergraan, wintergraan, bladrammenas of een combinatie van deze gewassen.

is uitgevoerd en op basis daarvan wordt de vergoeding toegekend. Er vindt geen controle plaats op het behaalde resultaat. “Terwijl het voor een boer soms beter is om iets te laten om een bepaald resultaat te bereiken. Daarin mist nog wel eens wat flexibiliteit.”

Van de nood een deugd maken

De manier van samenwerken in de Noardlike Fryske Wâlden heeft zich door de jaren heen door het hele land verspreid. Jan Douwe van der Ploeg werd op veel plekken gevraagd om erover te vertellen. “Ik was

■ Coulisselandschap in Kootstertille

Vergoedingen worden afgestemd op de geschatte hoeveelheid werk en op schades door bijvoorbeeld schaduwwerking.

Foto: Mark Schuurmans

een soort boodschapper van de Noardlike Fryske Wâlden.” Maar ook in Europa wil men ervan horen. “In andere landen zijn er gebieden die zeker de moeite waard zijn en ook vergelijkbaar met de Noardlike Fryske Wâlden. Bijvoorbeeld de Bocage in Frankrijk. Wat maakt het verhaal over de Noardlike Fryske Wâlden dan zo uniek? Dat er van een nood een deugd gemaakt is. Ik vertel dat landschapselementen niet alleen maar in de weg staan, dat natuur en landschap niet altijd obstakels zijn voor een boer. Om dit zo te houden is en blijft het belangrijk dat mensen uit de praktijk de ruimte krijgen. Mensen met een visie die vertaald wordt naar de lange termijn en die bewezen hebben vernieuwend te zijn. Het cruciale punt is ook de burger actief betrokken te houden. De diepe kloof tussen boer en burger die we in Nederland zien, zou weer een hechte relatie moeten worden.”

Er is meer nodig

Dit alles betekent echter niet dat het NFW-concept zomaar op een ander gebied te

plakken is. Alex Datema: “Collectieven werken met een gebiedsgerichte aanpak. Noardlike Fryske Wâlden bevindt zich in een Nationaal Landschap met veel singels. De omgeving ziet er daar voor een boer

‘Wat nu nodig is, is dat consument en marktpartijen verantwoordelijkheid nemen’

anders uit dan bij een boer in de Flevopolder. Qua organisatie is NFW zeker een voorbeeld voor andere regio’s in Nederland. Ze werken vanuit een duidelijke visie en denken daarbij vanuit de boer. Ze betrekken de burger erbij en zoeken diver-

se partijen op om het geheel tot een hoger niveau te brengen.”

Datema vervolgt: “Willen we echt iets bereiken met de biodiversiteit in Nederland, dan moeten we meer doen dan we nu kunnen. Wat we nodig hebben is dat de consument en marktpartijen daar verantwoordelijkheid in nemen. Dat zien we al gebeuren bij initiatieven als Planet Proof, ook een manier waarbij boeren groene diensten leveren voor een vergoeding.” Boeren moeten voldoen aan een aantal eisen die ook ondergebracht kunnen worden in het agrarisch natuur- en landschapsbeheer, dan snijdt het mes aan twee kanten. “Dat soort initiatieven hebben we meer nodig zodat meer boeren de mogelijkheid krijgen om dit werk te doen. Maar ook het GLB kan en moet daar een rol in spelen. Door te zorgen dat het Europese geld dat daar beschikbaar is gericht inzet wordt voor biodiversiteit en landschap. Met meer boeren en meer locaties kunnen we meer bereiken dan nu.” *v*